

ЗАПИСИ ПРО МАСАКАДО («СЬОМОНКІ»)

(Закінчення. Початок у першому числі 2008 р.)

13. Бунтівник Фудзівара-но Харуакі

Завдяки гарним відгукам з різних земель заслуги Масакадо були визнані при дворі. Осипаний він був високими ласками, так що вість про те розійшлась далеко за межі ближніх земель.

А жив у той час у землі Хітаті такий Фудзівара-но Харуакі і з посіпаками своїми він свавільничав та гнобив народ. Під час жнив забирав весь урожай до останнього оберемка, навіть і те, що мало йти державі. Раз у раз принижував та ображав він посланців із земельної управи, а простих людей залякував та грабував. Подивитись на те, що творив він, – куди там варварам і та ді!, послухати про діяння його – розбійник з великої дороги. Начальник управи землі Хітаті, Фудзівара-но Коретіка асон, намагаючись отримати податкове зерно, раз за разом писав йому, але ж Харуакі тільки опирався та відмовляв й в управі не з'явився. Відсторонившись від государя, все більше він злобував; чинячи свавілля, все буйніше бешкетував у країні. Тоді начальник управи послав донесення до Державної ради і за отриманим наказом рушив проти Харуакі, щоб його покарати. Той же із дружиною та дітьми мерщій подався до повіту Тойода землі Сімоса, дорогою обібравши казенні запаси в повітах Намеката та Коті землі Хітаті; кількість украденого зазначено в поденних записях правителів тих повітів. Писано тоді було в землю Сімоса і до Масакадо, щоб зловили Харуакі та переправили його в Хітаті. Але ті відповіли, що втікач сховався, і не виказували бажання його шукати. Так став Харуакі заклятим ворогом землі Хітаті і розбійником у своєму повіті.

Грабував Харуакі подорожніх і тим годував сім'ю. Відбирав у людей коштовності і тим платив своїм воїнам.

Масакадо завжди допомагав знедоленим та опікувався нещасними. А той Харуакі плекав у душі зміїну отруту, затаїв вовчу злобу на правителя Коретіку. То думав потайки зарізати його, то хотів зібрати військо та битися з ним. Порадився він про

це з Масакадо, і вирішили вони об'єднатися. Почав Харуакі стягувати сили та готуватися до бою, і от нарешті плани було складено.

14. Масакадо нападає на управу землі Хітаті

Масакадо та Харуакі зібрали зброю по землі Сімоса, призвали воїнів з-поза її кордонів і двадцять першого дня одинадцятого місяця другого року Тенгьо вирушили в землю Хітаті. Начальник управи на той час підготувався і вже чекав на них. Тоді Масакадо йому запропонував: «Давайте розішлемо в земельні управи послання, в якому дозволимо Харуакі жити в землі Сімоса і скажемо, що переслідувати його не можна!» Але ж начальник відмовив та почав бій. У бою з боку земельної управи полягло аж три тисячі воїнів, а Масакадо всього з тисячею оточив управу із заходу та зі сходу. Начальнику довелося визнати свою помилку та здатися. Високий посланник, що перебував в управі у той час, також кланявся Масакадо з вибаченнями. Всі, хто носив одяг із тонкого шовку, збиралися навколо Масакадо, наче хмари; рідкісних дарів навалили горою, як палички для віщування. П'ятнадцять тисяч тан шовку відібрали п'ять хазяїв. Дим із печей вже не куриться там, де більше трьохсот будинків пішли з димом. Красуні, подібні до Сі Ши, яку малюють на розписних ширмах, згорають від сорому, раптом втративши одяг. Пограбовані ченці та миряни живуть у смертному страху. Тисячі, десятки тисяч – не урахувати відібраних скарбів – сідел, оздоблених золотом та сріблом, скриньок, інкрустованих самоцвітами. Майно, нажите багатьма родами, хто відібрав, хто привласнив – вже й невідомо. Ченці та черниці державних храмів виконують примхи солдатні, купка чоловіків та жінок зі шляхетних родів, що залишилися в управі, зневажені. Гірко, що від кривавих сліз червоніє одяг начальника управи. Прикро, що чиновники управи падають долі в багно перед загарбниками. Нині закотився сонячний ворон за вечірній пруг у цей день гніву, і наступного ранку

заколоту у правителя відібрали печатку та ключі². Позбавивши посад правителя повіту та государевого посланця, Масакадо забрав їх із собою. Службовці управи в невтїшнім горі хто заховався за казенними будинками, а хто навмання блукав по дорогах. Двадцять дев'ятого дня Масакадо прибув до свого маєтку Камава в повіті Тойода. Правителя повіту і посланця поселили в одній домівці. Сон не йшов до них, і шматок не ліз у горло, хоча й втомилися вони від злигоднів та печалей.

Тим часом намісник землі Мусасі Окі-йо-но Оокімі таємно зустрівся з Масакадо та розповів про свої плани: «Зважаючи на те, як все повернулося, то навіть за захоплення однієї землі покарання буде чимале. Тепер вже все одно, тож захопімо ж усі землі Бандо³ та подивимось, що з того вийде!» Масакадо на це відповів: «Я сам нині лише про це й міркую. Адже ж і в давні часи принц Хансоку⁴, що бажав зійти на престол, відтяв голови тисячі царів. А інший принц, що хотів царювати, кинув батька до в'язниці. Оскільки я, Масакадо, належу до роду кшатрїїв, у третьому коліні нащадок государя⁵, то бажаю я почати з Восьми земель, а там захопити і государеву столицю! Нині ж насамперед треба нам відібрати печатки у правителів земель та прогнати їх геть до столиці. Як зробимо це – будемо стискати в руках Вісім земель, а там і весь народ нам підкориться!» На тому й погодилися.

15. Масакадо захоплює землі Бандо

І ось, взявши декілька тисяч воїнів, одинадцятого дня дванадцятого місяця другого року Тенгьо Масакадо попрямував до землі Сімоцуке. Воїни сіддали коней, схожих на драконів. За кожним виступали юрми челяді, неначе хмари. Піднявши нагайки, підганяли вони коней, мчалися з тупотом, начебто поспішали умити пролетіти десять тисяч рі через гори.

Кожен воїн палав рішучістю перемогти у ста тисячах битв. Ось вони вже коло земельної управи, проводять необхідні церемонії⁶. Новий правитель, Фудзівара-но Кінмаса, та попередній правитель, Оонакатомі-но Матаюкі-но асон, побачивши таку рішучість Масакадо захопити землю Сімоцуке, піднесли йому печатку та ключі, вклонившись двічі; ставши на коліна, вручили йому їх. Через такі справи в управі та

навколо неї усі сполошилися. А Масакадо приставив до начальника управи жвавого гінця та наказав вирушати до столиці. Начальник відповів на це: «Небесні мешканці не уникнуть П'яти в'яненя⁷, а люди – Восьми стражданя⁸. Тепер доводиться нам терпіти таке, і нічого не поробиш. Час іде, світ змінюється; загублено шлях прямування за Небом та Землею. Добро подолане, лихо торжествує, й немає знамень будд та богів. Як прикро! Ще не старі, приладдя для ворожби по півнях полинуло на захід, до столиці; черепаховий панцир для ворожби втрачено біля східного узбережжя!» (Він каже про те, що все це сталося в той час, коли він виконував обов'язки на посаді. Тому так і говорить)⁹.

Дівчата, що виїжджали за занавісками, залишили свої візки та йдуть пішки по дорозі, вкритій інеєм. Челядники, що пильнували за воротами, залишили сідла своїх коней та бредуть по засніжених схилах.

Коли починали вони працювати на посаді, усі насолоджувалися добробутом. Нині ж, звільнені з посад посеред строку служби, прикро клацали нігтями.

Відібрали у них накази Чотирьох відомств, і ні з чим поверталися вони до столиці. Позбавлені призначеної платні, морилися вони у мандрах під відкритим небом. У межах землі Сінано чиновники зажурилися та ллють сльози, за межами землі мужі та жони підіймають голоси у смутку. Ті, хто вчора слухав про безталання інших, сьогодні самі зазнали ганьби. Загалом здавалося, що сум'яття та стогін у Піднебесній, розлад на світі ще ніколи не були більш за ці. Отак сумуючи, пройшли вони Східним шляхом та опинилися у столиці.

16. Пророцтво про воцаріння Масакадо

Масакадо п'ятнадцятого дня того ж місяця вирушив до Каміцуке¹⁰ й відібрав печатку та ключі у Фудзівара-но Хісанорі асона, намісника тих земель. А дев'ятнадцятого дня і його відрядив до столиці, приставивши до нього супровідників. Після цього він захопив управу, поставив варту біля чотирьох воріт й провів церемонію прийняття посади правителя земель Бандо.

У той час з'явилася жриця-провісниця. «Я – посланниця Великого бодхісаттви

Хатімана, – мовила вона. – Сим наділяємо високородного Тайра-но Масакадо титулом государя! Наказ про надання титулу нині передає дух Лівого Міністра, старшого ступеня другого рангу Сугавара асон, а Великий бодхісаттва Хатіман дарує перемогу у незчисленних битвах та зведе на трон! Нині ж слід урочисто відсвяткувати це виконанням тридцяти двох мелодій!» Масакадо прийняв наказ, шанобливо підняв над головою та двічі вклонився. Чи варто казати, що воїни чотирьох загонів піднялися і радісно грянули клич, тисячі воїнів усі разом впали долі, вклонившись. А намісник землі Мусасі та помічник намісника землі Хітаті Харумоті, начальники війська Масакадо, зраділи, наче бідак, що розбагатів зненацька. Розцвіли посмішки, схожі на розквітаючий цвіт лотоса. Зараз же самі вигадали та оголосили прощальне ім'я¹¹, нарекли Масакадо цим ім'ям та проголосили його новим государем.

17. Послання Масакадо

Після цього Масакадо переказав обставини справи у посланні до двору¹², де вказав:

«Масакадо з пошаною повідомляє. Тривалий час не був я удостоєний ласки слухати Ваші мудрі настанови. Маючи бажання особисто постати перед Вами, навіть не знаю, про що сповістити по-перше. Схиляюся долі й був би щасливий вислухати Ваші поради.

Справа в тому, що минулого року на прохання Мінамото-но Мамору я був викликаний до столиці. У страху перед державним наказом я негайно прибув до столиці, виконуючи розпорядження, і був удостоєний слів: «Сей Масакадо помилуваний вищим рішенням, тому зараз же відішліть його назад!» З сим і повернувся я до рідного краю. Залишив я військову справу, послабив тятину свого лука і жив у мирі.

Тим часом попередній помічник правителя землі Сімоса, Ске Тайра-но Йосікане, зібрав декілька тисяч воїнів та вчинив напад на мене. Втікати від ворога неможе, і ми прийняли бій. Йосікане вбивав, грабував та руйнував, про що я докладно переказав у доповіді про справи в землі Сімоса та відправив до Державної ради. Зараз же оголосили вищий наказ правителям усіх земель разом упіймати Йосікане, а мені з гінцем прислали наказ прибути до столи-

ці. Але ж серце моє було стурбоване, і в столицю я таки не поїхав, про що ретельно переказав у повідомленні, яке відправив з государевим гінцем Анахо-но Томоюкі. Вищого рішення по доповіді не було, і я хвилювався, а влітку цього року Тайра-но Садаморі прибув до землі Хітаті з наказом мені вирушити до столиці. Правитель землі направив послання до мене. Цей Садаморі у свій час уникнув схоплення і таємно втік до столиці. У столиці його мали впіймати та покарати, а замість того дарували наказ про помилування. Це вже край двоєдушності! До того ж іще усьобен Мінамото-но Скемото асон з наказу вищих осіб прислав послання, в якому говориться: «За донесенням помічника правителя землі Мусасі Цунемото затверджено рішення розслідувати справу Масакадо».

Це сталося, коли я чекав на приїзд таємного гінця. Таменорі, старший син помічника правителя землі Хітаті Фудзівара-но Коретіка асон, користуючись своєю вельможністю, полюбляє зводити наклеп на безвинних, і я, Масакадо, за скаргою ближнього васала мого Фудзівара-но Харуакі, вирушив до тієї землі, щоб розпитати про цю справу. Однак Таменорі, змовившись із Садаморі, очолив більш трьох тисяч сильних воїнів, свавільно забрав зі складу обладунки, зброю та щити і почав битися. Тут я, Масакадо, підбадьорив своїх воїнів і завдав поразки війську Таменорі. За той час, що я заспокоював країну, загинуло безліч людей. Чи варто казати, що я взяв у полон усіх, хто вижив. Про те, що помічник правителя Коретіка не виховував як слід свого сина Таменорі, внаслідок чого той вчинив озброєний заколот, я написав у посланні до двору. Я, Масакадо, хоча і не з власної волі, спустошив цілу землю. Провина ця не з легких, все одно що знищити сто земель. Тому, поки ухвалювалося рішення при дворі, захопив я усі землі Бандо.

Вклоняючись, думаю про предків моїх – я, Масакадо, нащадок государя Касівабара у п'ятому коліні. Якщо захочу володіти половиною країни – чи не дозволить цього небесна воля? В історичних записях бачимо тих, хто в давнину, потрясаючи зброєю, захоплював Піднебесну. Небо обдарувало мене, Масакадо, військовим вмінням. Поміркуйте – чи є хтось, хто зрівняється зі мною, Масакадо? Однак двір не

нагороджує за заслуги, а лише раз за разом надсилає накази з обвинуваченнями, – подивіться на себе, який сором! І як тільки ви дивитесь в очі людям! Яке б то було щастя, якби ви поміркували про це як слід!

Ось уже декілька десятків років минуло з того часу, як я юнаком підніс пану Великому міністру табличку зі своїм ім'ям¹³. Мимоволі вчинив я таке в той час, коли Ви, пане Великий міністр, виконуєте обов'язки регента-сесью. Чи слід говорити, – зітхаю я в журбі. Хоча я, Масакадо, і замислив знівечити країну, та чи можу забути я мого давнього сюзерена, Великого міністра! Був би я щасливий, якщо б Ви мали ласку зрозуміти це. Одне об'єднує десять тисяч речей. З пошаною відправляє Масакадо.

15 день 12 місяця 2 року Тенгьо.¹⁴

З великою пошаною – пану Великому міністру».

18. Масахіра умовляє Масакадо

У той час Масахіра, молодший брат нового государя¹⁵, у таємній розмові сказав йому:

– Престол дістається государю не у змаганні розумом і не за допомогою сили. З давніх-давен і до наших днів государі, для яких основа – Небо, а прихисток – Земля, правителі, що успадкували справу государя, – всі вони отримали владу від Неба. Зараз варто раду радити та добре усе обміркувати! Коли б не вийшло так, що люди потім будуть вас ганьбити! Дуже прохаю поміркувати про це!

Відповів тоді новий государ:

– Військове вміння вже не раз рятувало і Китайську державу, і нашу. Майстерність метання стріл у відповідь рятувала короткі людські життя. Я, Масакадо, не такий вже й умілий, але прославив воїнське ім'я в землях Бандо, звістки про мої перемоги лунають і у столиці, і у східних землях! Люди, що живуть на цьому світі, вважають за государя того, хто б'ється та перемагає. Нехай не було подібного в нашій країні – так було всюди в інших землях. Наприклад, цар киданів у минулі роки Ентьо першого дня першого місяця завоював царство Бохай та перетворив його на Східний Кидань¹⁶. До того ж у нас є не тільки людська сила, а й досвід битв неабиякий. Не злякається серце в рішучості подолати гори! Не вичерпаються сили у прагненні зруйнувати скелі! Жага пере-

моги у битві допоможе зломити навіть армію Гао-цзу!¹⁷ Якщо вже в наших руках Вісім земель, то нехай прийде навіть військо решти країни – укріпимося на заставах Асігара та Усуї й неодмінно захистимо землі Бандо! А те, що ви кажете, – надзвичайна легкодушність!

Так присоромив він їх, та пішли вони.

Та ось знову, коли новий государ відпочивав, паж Іва-но Кадзуцуне мовив із пошаною:

– Якщо васали виправляють государя, не вдасться він до несправедливості. Коли ви їх не послухаєте, країні може загрозувати небезпека. Кажуть, що на тих, хто йде проти волі Неба, неодмінно чекає лихо, а тих, хто зраджує государя, обов'язково буде покарано. Хотілося б, щоб новий государ згадав настанови Дживаки і прийняв рішення, добре усе обміркувавши.

Новий государ на це відповів:

– Таланти людей одним приносять лихо, іншим – щастя. Те, що зірвалося з язика, не наздогнати й з четверною коней. Тому треба намагатися досягти того, про що вже сказано. А радити змінити вже прийняте рішення – надзвичайний недомисел з вашого боку!

Кадзуцуне прийшлося замкнути язика в роті та мовчки піти. В давнину циньський государ наказав спалити книжки та закупувати живцем конфуціанців¹⁸, так що повчати государя вже не наважувалися.

Окійо-но Оокімі, намісник землі Мусасі, став головним управителем при государі. Харумоті та інші оголосили волю государя і провели церемонію розподілу посад. Тайра-но асон Масайорі, один із молодших братів государя, був призначений на посаду правителя Сімоцукі. Управляючого государевими пасовищами в Ікуха, Тадзі-но Цунеакіра, призначили правителем Каміцукі. Фудзівара-но Харумоті став помічником правителя Хітаті. Окійо-но Оокімі призначили помічником правителя Кадзуса. Фун'я-но Йосітате став правителем землі Ава. Правителем Сагамі – Тайра-но Масафумі. Правителем Ідзу – Тайра-но Масатаке. Правителем Сімоса – Тайра-но Масатарі. Так вирішили вони, хто в якій землі буде правителем, й встановили місце для государевої столиці. В наказі говориться: «Столицю влаштувати на південь від маєтку в землі Сімоса. Крім

того, місцевість Укіхасі перейменувати на Ямадзакі, а Оіноцу, що у повіті Сома, перейменувати на Оцу»¹⁹. Відразу ж провели призначення на посади Правого та Лівого міністрів, нагонів, сангі, на сто цивільних та військових посад, на посади шести управляючих міністерствами та восьми історіографів і встановили стиль та текст написів на внутрішній та зовнішній печатках – государевій та Державної ради. Хіба що укладачів календаря не знайшлося.

Почувши про це, попередні начальники управ земель перелякалися, наче риби, спурхнули, наче птахи, та хутко вирушили до Кіото. Після цього новий государ об'їхав усі землі до Мусасі й Сагамі, відібрав печатки та ключі і наказав секретарям управ прийняти справи в тих землях, поки нове начальство не приїде у свою землю. Відправив Масакадо повідомлення до Державної ради в Кіото про те, що він вступив на престол, і повернувся із Сагамі до Сімоса.

19. У столиці моляться про перемогу над Масакадо

Начальство у столиці переполошилось, у палаці закричали й заметушилися. Попередній государ²⁰ молив небесних будд дати йому десять днів, щоб скликати найсвятіших ченців із семи великих храмів²¹ та піднести дари восьми великим світлим божествам²².

Государ мовив:

– Хоч і недостойний того, отримав я небесний престол, з радістю успадкував я справу государів минулого. Але бунтівний Масакадо набув сили й хоче відібрати трон. Нещодавно слухали ми його послання, а нині ось-ось він сам приїде до столиці. Не гаючи часу, вшануймо богів, щоб спинили вони це лихо! Скоріше помолімося буддам, щоб силою своєю знищили вони заколотників!

Государ сам зійшов із трону і приклав руки до чола в молитві; сто чиновників, здійснивши очищення, читали тисячократні моління у храмах. Чи слід казати, що в горах віщуни-адзярі здійснювали обряди вигнання зла та скверни. В синтоїстських храмах жерці проводили ритуали, спрямовані на смерть Масакадо. За сім днів спалили більше семи коку²³ макового насіння в очисних вогнях. Не злічити п'ятицвітних дарів на вітварях богів. Спалювали в очисному вогні на вітварях папірці з іме-

нами демонів, прив'язували до колючок фігурки, що зображували заколотників. П'ять великих Бодхисаттв посилають своїх помічників у східні землі; вісім хранителів сторін світу пускають у бунтівників стріли-ріпи – кабурая. На той час небесні боги, насупившись, ганьбили прагнення заколотників, а земні божества з ганьбою на вустах повстали проти нечуваних планів злого правителя.

20. Про дружину Садаморі

Новий государ міркував вузько, немовби виглядав з колодязя, не помишляючи про те, щоб вийти на простір за межами його володінь. Як повернувся у свою вотчину із Сагамі, не встигли ще відпочити з дороги копита коней, у середині першого місяця третього року Тенгьо направив він п'ять тисяч війська в Хітаті на розгром решти ворожих військ. Тоді Фудзівара із двох повітів – Нака та Кудзі – вийшли назустріч до кордону землі та вітали їх усім, що у них було. Новий государ запитував у них: «Фудзівара! Вкажіть, де переховуються Садаморі та Таменорі!» Відповідали йому Фудзівара: «Чули ми, що вони наче хмари, що прилітають та відлітають, і де вони перебувають нині – того не знаємо!»

За цим обміном посланнями пройшло десять днів. Зрештою біля Хіруманое, що в повіті Йосіда, вдалося схопити жінок Садаморі та Мінамото-но Тасуку. Командирами загонів, що впіймали їх, були Тадзі-но Цунеакіра та Саканоуе-но Кацутака. Новий государ, дізнавшись про це, видав наказ, щоб вберегти жінок від сорому, але ж ще до того наказу воїни усіляко поглумилися з них. Дружину Садаморі було зовсім роздягнуто, і тут вже нічого не можна було зробити. Сльози з-під повік змивали пудру на обличчі, вогонь у грудях спалював печінку. Таке трапляється і в нашій країні, і в інших. За поразку біля гори Хуейцзишань знову б'ються з тим же ворогом. Що тепер гніватися на людей чи ремствувати на Небо! Таке буває серед живих.

Воєначальники, що були поруч із Масакадо, сказали йому: «А дружина Садаморі виглядає як вельможна пані. Жінка не винувата в провинах чоловіка. Прохаємо вас, накажіть відіслати її додому!»

Новий государ мовив на це:

– Супроводжувати додому заблуканих жінок – за законом звичайна справа.

Надавати допомогу старим, вдовам та сиротам – у звичай господарів минулого!

І негайно подарував їй вбрання та, щоб дізнатися, як вона себе почуває, надіслав їй пісню:

Навіть здаля	Йосо ніте мо
Вітер віє – і дізнаюсь,	Кадзе но тайорі ні
Де та квітка,	Варе дзо тоу
Що злетіла	Еда ханаретару
З гілки.	Хана но тайорі о

Дружина Садаморі, обласкана монаршою милістю, врешті заспокоїлась та написала пісню у відповідь:

Навіть здаля	Йосо ніте мо
Квітки аромат	Хана но ніоі но
Долітає,	Тірікорєба
І стає	Вагамі вабісі то
Не так сумно на душі.	Омооєну кана

А згодом дружина Садаморі, соромлячись становища, в якому вона опинилася, склала:

Як квітці зів'ялій,	Хана тірісі
Мені вже собою	Вагамі мо нарадзу
не стати.	Фуку кадзе ва
Від вітру цього	Кокоро мо аваки
Серце стискає	Моно нідзарікеру
Печаль.	

За складенням віршів серця людські полагіднішали.

21. Прибуття каральних військ під проводом Фудзівара-но Хідесато

Прошло чимало днів, а про ворога не було ніяких вістей. Воїнів, зібраних з усіх земель, розпустили по домівках, і залишилось менше тисячі чоловік. Почули про це Садаморі та начальник каральних військ Фудзівара-но Хідесато, зібрали більше чотирьох тисяч війська й вирішили напасти. Новий господар у великому сум'ятті першого дня другого місяця рушив залишки свого війська назустріч ворогам, у бік їхньої землі Сімоцуке. Новий господар вів передовий загін, але ще не побачив ворога, а Цунеакіра та Кацутака, командири загону, що йшов позаду і котрий вів помічника воєначальника Харумоті, вже все розвідали. Щоб упевнитися, піднялися на вершину високої гори й далеко на півночі побачили вороже військо, що виглядало тисячі на чотири чоловік.

Цунеакіра та інші вже були відомі як воїни, яких буває один на тисячу, і упускати цього ворога не збирались. Новому господарю вони нічого не доповіли, непомітно підкралися до ворога й напали на військо Хідесато. Хідесато сам мав чималий бойовий досвід і перейшов у наступ, переслідуючи військо помічника воєначальника Харумоті. І сам Харумоті, і його воїни, рятуючись від трьох загонів Хідесато, розбіглися на чотири сторони по полю. Ті, що знали дорогу, летіли прямо, як стріла з тятиви, а що не знали – блукали, наче брички. Не врятувався майже ніхто, і багато кого спіткала нагла смерть.

Тоді Садаморі, Хідесато та інші, переслідуючи втікачів, у годину Вівці та Мавпи²⁴ досягли селища Кавагуті. Тут супроти них виїхав новий господар, напав він із бойовим кличем, б'ється, потрясаючи мечем. Садаморі благав Небо: «Військо Масакадо – бунтівники, і нехай вони подібні до блискавки понад хмарами, а воїни господаря нашого – що черви на дні нужника! Але ж доля не може бути на його боці і Небо підтримує господаря! Три тисячі моїх воїнів! Не покажемо ж спину ворогу!» Сонце вже пройшло час Вівці й наближалось до заходу, коли кожен воїн відчув натхнення подібно до Лі Ліну, і всі сповнилися рішучості битися не на життя, а на смерть. Із силою натягають тутові луки, стріли з чорнобильника влучають прямо у ворогів! Воїни господаря сильні як ніколи, а бунтівники слабкіші, ніж звичайно. Новий господар натягує вуздечку, зупиняючись; воїни ховаються за щитами. Ті, що були сильні учора, сьогодні послабли. Воїни землі Хітаті, глузуючи та сміючись із переможених, розбивають табір на полі бою. Воїни землі Сімоса із прикрістю та соромом мерщій відступають.

22. Садаморі спалює маєток Масакадо

Після того Садаморі, Хідесато та інші мали нараду, кажучи:

– Масакадо не буде жити тисячу літ. Кожному і будь-кому покладено свій недолгий вік. Але ж один Масакадо збурує людей і цим спричиняє чимале лихо. За межами своєї землі він сіє смуту, а в межах її силою грабує кого захоче. Для земель Бандо він – наче хробак, що підточує їх, а для земель поза межами Бандо він подібний до

отруйної гадини, і нема у світі нікого небезпечнішого за нього. Чули ми, як у давнину стягли чарівного змія та повернули спокій у Дев'яти краях, знищили велетенського кита й утихомирили чотири моря. (В «Хань шу» сказано, що чарівний змій – це чоловік на ім'я Чи-ю. В «Цзо чжуань» Чужци каже, що велетенський кит – це назва великої риби, і з нею порівнюють нищих людей, що можуть проковтнути невелику країну)²⁵. Саме зараз, якщо не переб'ємо розлотованих бунтівників та не придушимо смуту, чеснотам государя буде завдано шкоди й перед князями, й перед простолюдинами. Сказано в «Шу цзін»: навіть коли Піднебесна перебуває у спокої, не слід припиняти бої. Навіть якщо латники сильні, не можна припиняти муштри. Хоч перемогли ми в цій битві – не треба забувати про майбутні бої! А ще, коли У-ван захворів, Чжоу-гун молився, щоб віддати за нього своє життя²⁶. Я, Садаморі, також для государя не пошкодую життя і здолаю цього ворога!

Зібрав він людей, переконав їх і почав готувати зброю та поповнювати військо і тринадцятого дня другого місяця того ж року прийшов у землю Сімоса – твердиню бунтівників.

Новий государ із військом відійшов у Хірое, що в Сасіма, з метою заманити ворогів, що стомилися у битвах. А Садаморі примірювався і справа і зліва, обмірковував плани на сході й на заході і попалив усі будівлі, починаючи від прекрасного маєтку нового государя і до садиб простих воїнів. Дим, що підіймався з пожарищ, запнув небо. Знищено людські оселі, й нема в землі хазяїв. Ті ченці й миряни, що вцілили, покидали домівки й пішли у гори, а чоловіки й жінки, що залишилися, блукали навмання, не знаючи шляху. Не ремствували вони, що знищено землю Хітаті²⁷, а жалілися на несправедне правління Масакадо.

23. Загибель Масакадо у північних горах

І ось Садаморі переслідує ворога. День шукав його, але марно. Масакадо ж уранці в той день, вбравшись в обладунок, як вихор шукав, куди втекти; повний злоби, обмірковував бунт, подібно до чусців²⁸. (Бо Цзюї каже, що вихору уподобнюють речі пусті. Чусці – жителі Цзинь. Від природи

підступні та злобліві, а коли їх переслідують, рвуться до неба й зариваються в землю у пошуках порятунку). Але не встиг він зібрати вісім тисяч своїх воїнів, що звичайно були з ним, і повів усього трохи більше чотирьох сотень. Зник він у північних горах повіту Сасіма, вишикував військо й чекав на ворога. Садаморі та Хідесато вивчили бойове мистецтво Цзи Фаня, навчилися битися на мечач, наче Лі Лао. (Бо Цзюї говорить про Цзи Фаня та Янь Ю, ханських людей із Пейшуньдая. Сорокалітній Цзи Фань кидав списа на п'ятнадцять лі. Янь Ю в сімдесят років утихомирював своїм мечем всіх на три тисячі лі навкруги. Тому так і сказано)²⁹.

Чотирнадцятого дня, між годиною Вівці та годиною Мавпи зітнулися вороги у битві. У той час віяв добрий для нового государя вітер, а Садаморі та Хідесато, на їхнє нещастя, опинилися під вітром, таким у той день сильним, що дерева шуміли гілками і пилюка шурхотіла по землі. Щити з південного боку війська нового государя перекинуло, і щити з північного боку війська Садаморі попадали лицьовою стороною догори. Через те і ті, й інші билися, не прикриваючись щитами. Центральний загін війська Садаморі змінив тактику, а воїни нового государя стріляли з луків, скачучи верхи. Вражено було більше вісімдесяти воїнів, і вороже військо почало тікати. Тут же воїни нового государя кинулися за ним, і дві тисячі дев'ятсот воїнів Садаморі, Хідесато та Таменорі повтікали. Залишилося лише трохи більше за три сотні найсильніших воїнів, і вони, пересуваючись у бою, опинилися з того боку, звідки віяв вітер.

Тим часом новий государ із військом, повертаючись на свої позиції, опинився з підвіреного боку. Садаморі, Хідесато та інші билися не шкодуючи життя, наскільки вистачало сил. Новий государ, вбраний в обладунок, сам виїхав верхи битися з ворогом. Раптом спіткала його кара Неба, і скакун втратив вміння нестися наче вітер, а люди забули мистецтво Лі Лао. Вразили Масакадо невидимі божественні стріли-ріпи – кабурая, і склав він голову, подібно до велетнів Чи-ю, що билися на рівнині Чжоулу³⁰. Не було ще такого в Піднебесній, щоб полководець сам бився і був убитий. Хто міг гадати, що невелика помилка, не

будучи виправленою, завдасть такої шкоди! Що одна людина набуде такої сили і такого лиха завдасть державі! Так Чжу Юнь стяг голову ненаситним, як кашалоти, властолюбцям. (У «Хань шу» говориться, що Чжу Юнь був лиходієм. У давнину цей Чжу Юнь, випросивши государів меч, стинав людям голови)³¹. І от склали доповідь від управи землі Сімоцукє та разом із головою Масакадо відіслали її двадцять п'ятого дня четвертого місяця того ж року³² до столиці.

Помічник правителя землі Хітаті Кореїка асон та государів посланник, які п'ятнадцятого дня другого місяця повернулися до своїх домівок, надзвичайно раділи, що овівяв їх вітер щасливої долі, наче фазани, що врятувались від сокола, або риба, що вже була на кухарському столі – і раптом відпущена в море! Ще вчора тужили вони, а нині знов осипані ласками воєначальника Садаморі!

24. Оплакування Масакадо

У тому, що втратив Масакадо ім'я нового государя і саме життя, провина намісника землі Мусасі Окійо-но Оокімі та попереднього помічника правителя Хітаті, Фудзівара-но Харумоті. Яке горе, – печаль за втраченою славою, плач по убитих, – наче налитий колос усохнув або місяць, що ось-ось засяє уповні, – раптом зник за хмарою! (Це трапилось навесні, тому й сказано про колос. Масакадо загинув чотирнадцятого дня місяця, тому говориться про місяць, що сховався). У «Цзо чжуань» написано: той, хто зажадав влади та пішов проти государя, – що тигр, який схотів пошани і ступає лапою на списи. А в одній книзі пишуть, що негідна людина, якщо навіть має талант, не може його застосувати, а лиходій, що жадає влади, не матиме слави. Тому, якщо не думати про те, що може статися в майбутньому, незабаром знаєш лиха³³, – чи не про такі випадки це сказано? Чимало заслуг було у Масакадо перед державою, його вірність та чесність відомі на довгі віки. Але все життя творив він одне насильство, з року в рік, з місяця в місяць тільки й робив, що воював, а тому вчених занять він не видав, помишляв лише про військово мистецтво і саме тому підняв на війну родичів і зазнав поразки. Через те творив він злодіяння, що обернулись проти нього самого, і недобра слава рознеслася по Восьми землях, а зрештою

загинув він на землі Баньцюань, і залишилося навечно за ним ім'я бунтівника. (У «Хань шу» говориться, що Баньцюань – місце, де бився Гао-цзу)³⁴.

25. Переслідування решти війська Масакадо

Одинадцятого дня першого місяця того року по всіх землях Східного морського та Східного гірського шляхів було розіслано наказ усмирити братів ватажка заколотників та решту його військ. У наказі говорилося: «Тому, хто уб'є ватажка заколоту, буде дарований бузковий та пурпуровий одяг, а хто покарає кого з воєначальників, тому будуть даровані ранг та посада відповідно до його заслуг»³⁵. Государів посланник – член Державної ради, воєначальник Східного війська Фудзівара-но асон Тадабун послав у Вісім земель військо під проводом заступника воєначальника Фудзівара-но асона Таданобу та інших; старший брат ватажка заколотників Масакадо, Масайорі, та воєначальник Харумоті були вбиті в землі Сагамі. Потім Окійо-но Оокімі було страчено в землі Кадзуса. Саканое-но Кацутака та Фудзівара-но Харуакі були вбиті в землі Хітаті.

А далі Фудзівара-но Таданобу, який наступав Морським шляхом, призначив начальником каральних військ молодшого помічника намісника землі Сімоса Тайра-но Кіміцура, восьмого дня четвертого місяця вступили вони в землі заколотників і почали розшукувати учасників бунту. У той час сім-вісім з молодших братів Масакадо хто постригся в ченці та пішов далеко в гори, а хто покинув жінку й дітей та блукав у горах та долах. Таким чином, ті, хто вцілів, розбіглися та поховались у страху за своє життя. Про наказ від одинадцятого дня першого місяця стало відомо в усіх землях. Деякі самі прийшли з каяттям до земельних управ, після того як государів посланник шістнадцятого дня другого місяця видав наказ про амністію.

26. Нагородження Тайра-но Садаморі та інших

Тим часом помічник правителя Мусасі Мінамото-но Цунемото, старший помічник правителя Хітаті Тайра-но Садаморі, начальник карального війська землі Сімоса Фудзівара-но Хідесато та інші отримали вість про визнання їхніх заслуг та відваги, які не можуть залишитися без винагороди.

Дев'ятого дня третього місяця вони вірно-піддано доповіли в государеву канцелярію про хід війни, пред'явили голови заколотників та розповіли про свої воїнські заслуги.

Хоч і була в донесенні Цунемото неправда, але незабаром вона обернулася правдою³⁶, тому йому було надано молодший ступінь нижчого п'ятого рангу. Садаморі бився довго, але перемогти не зміг, і лише після того, як до нього приєднався Хідесато, разом вони змогли відтяти голови заколотникам. Це було визнано проявом військового досвіду Хідесато, і йому надали молодший ступінь нижчого четвертого рангу. Заслугою Садаморі визнано те, що після довгих боїв він все-таки покарав лиходіїв, і йому було надано старший ступінь вищого п'ятого рангу.

Якщо говорити про нагороджених та про заколот, то Масакадо хоч і пішов у небуття через його надмірні жадання, але ж завдяки йому були нагороджені ті, хто його покарав. Не має на що ображатися він після смерті, адже ж сказано: «Тигр залишає після себе шкіру, а людина лишає по собі ім'я сміливця». Натомість прикро, що для того, щоб прославились інші, довелося йому накласти головою своєю.

Якщо тепер подумати про те, що сталося, то і в минулому зрада шести ванів заподіяла лиха семи царствам, а нині через заколот одного мужа піднялася смута у восьми землях. Таке свавілля – нечувана рідкість і в давнину, і в наші дні. Що й казати, в нашій країні не було такого, починаючи з ери богів та понині. Через це жінки й діти заколотників блукають по дорогах, кусаючи пупок від сорому, а брати їхні, що лишилися вдома, не знають куди подітися.

Війська, що були як хмари, без сліду розсіялися в тумані; воїни, що йшли слідом за володарем як тінь, марно згинули на дорогах. Одні залишилися в живих й блукають у пошуках батьків та дітей, розшукують їх у горах, видивляються біля рік. Інші – в тузі розлуки з дружинами розпитують про них у своїх землях та вивідують поза їхніми межами. Не птахи, а розлетілись невідомо куди. Не гори, а спіткав їх біль розлуки з тими, з ким вирости з одного кореня. Винні й безвинні однаково страждають, як впереміш ростуть трави запашні та смердючі. Каламутні води й чисті

води річок Цзін та Вей змішані єдиним потоком. Громи й блискавки чутно за сотню рі, а зло, вчинене Масакадо, рознеслося на тисячу рі. Більш усього полюбив він діла Тай-кана і втратив шлях Сюань-вана³⁷. (У «Шан шу»³⁸ сказано, що Тай-кан всупереч добродієчності полюбив полювання і згинув у Східній столиці. У «Царському полюванні»³⁹ йдеться про те, що Сюань-ван шанував старовину. Тому так і сказано). Таким чином, Масакадо, приховуючи в серці лихе, сперечався за престол із государем і через надмірну пиху втратив своє ім'я, так що за свавілля його залишилось після нього лише прізвисько.

27. Загробна доля Масакадо

Розповідають, що Масакадо жив у повіті Тойода землі Сімоса завдяки своїй кармі. Однак ж він тільки й робив, що умертвляв живі істоти і не помислив зробити жодної доброї справи. А всякому життю є край, так що йому також довелося померти невдовзі. Куди він пішов, який дім править йому за оселю?

Деякі люди кажуть: «Нині мешкає він у селищі Восьми Страждань округу П'яти лихих перероджень, що у повіті Шести Шляхів у землі Трьох Світів. Вісник, що прийшов до нього, коли мандрував Масакадо після смерті, сказав, що не зробив він жодної доброї справи, а тому приречений на лихі переродження. Десять та п'ять тисяч чоловік страждали через нього. Прикро, що творив він гріхи разом з іншими, а в день розплати доводиться за всі злодіяння страждати одному. Роздирають його плоть лева в Лісі Мечів, згоряє його печінка, коли горить він серед залізних стін. Словами не передати, які нестерпні його страждання. І лише єдиний раз на місяць дають йому перепочинок від пекельних мук. Служитель пекла мовив йому:

– Прийнята тобою обітниця переписати Сутру Золотого Світла допоможе тобі. За календарем, прийнятим тут, у Темному світі, дванадцять звичайних літ складають один рік, дванадцять місяців складають один місяць і тридцять звичайних днів складають один день. Таким чином, раз на 92 роки за календарем, що існує в нашій країні Японії, та обітниця дозволяє тобі уникнути страждань. Нехай же ваші браття на материку Джамбу, ваші жони та діти у світі Саха співчують іншим та творять

добро на спокуту зла! Утримуйтесь від пожирання живих істот, нехай вони й смачні! Чиніть благодіяння ченцям, нехай це й обтяжливо!

Така загробна доля Масакадо.

Запис від шостого місяця третього року Тенгьо⁴⁰.

В одній книзі сказано, що спочиває Масакадо від пекельних мук раз на 93 роки за японським календарем. Нині ж браття нехай виконають ту обітницю, щоб позбавити його від страждань.

Таким чином, як ми бачимо, хоробрість у цьому житті не дає честі в посмертному існуванні. Розплатою за непомірну пиху будуть гіркі муки. Подібно до звірів, що б'ються рогами та іклами, люди воюють із

ворогами. Однак ж сильний перемагає, а слабкий програс. Як місяць, що змагається із сонцем, з'являються бунтівники, але ж государеве військо зростає, а сили заколотників меншають.

Такий закон у цьому світі, що битися не слід, навіть під загрозою тяжкої смерті. Залишитися у живих – ганьба, але ж і мертвому не буде шани на тому світі. Однак ж світ цей наближається до кінця й повен боротьби. Та все ж, хоч і з'являється в серці прагнення битися, робити цього не слід. А якщо здається, що обставини й справді виняткові, – так про те буде відомо лише значно пізніше і лише людям знаючим. Записав це та з повагою подає безвісний сільський житель.

¹ У Стародавньому Китаї – народності, що жили на сході та півночі країни.

² Печатка для урядових документів та ключі від державних сховищ – регалії правителя провінції в середньовічній Японії.

³ Землі Бандо, або Вісім (східних) земель, – землі Сагамі, Мусасі, Ава, Кадзуса, Сімоса, Хітаті, Кодзуке, Сімоцуке.

⁴ Принц Хансоку (букв. «Плямистоногий») – персонаж сутри «Ніннокьо» («Сутра про людяного царя»), син царя країни Магадха, народжений від левиці, внаслідок чого ноги його були рябими. Коли він почув, що задля того, щоб стати всесвітнім правителем, необхідно вбити тисячу царів, почав убивати. Знищивши 999 царів, покався та досяг просвітлення.

⁵ Масакадо був нащадком імператора Камму у п'ятому коліні. Можливо, йдеться про те, що Масакадо є онуком принца Такамоті, що був онуком Камму; цей принц отримав родові ім'я Тайра і став засновником роду Тайра.

⁶ Напевно, йдеться про церемонії передачі печатки та ключів від державних сховищ, що були символами влади у провінції.

⁷ Небожителі – мешканці одного із Шести світів – також смертні; їхній смерті передують п'ять прикмет в'янення.

⁸ Вісім страждань – народження, старість, хвороба, смерть, розлучення з коханими, життя з немилими, неможливість отримати бажане, страждання, що спричиняються прихильністю до п'яти скандх.

⁹ Значення цього уривка неясне.

¹⁰ Загальна назва двох земель – Кодзуке та Сімоцуке.

¹¹ Прощальне ім'я (іміна) – посмертне ім'я, зазвичай давалося імператорам та вищим сановникам після їхньої смерті.

¹² Послання адресоване Великому міністру (Дайдзю: дайdzін) Фудзіварі-но Тадахіра.

¹³ Табличку із вказанням імені та рангу відправляли майбутньому сюзерену або вчителю, з яким призначали зустріч.

¹⁴ 939 рік.

¹⁵ Починаючи з цього місця, автор часто називає Масакадо «новим государем».

¹⁶ Йдеться про захоплення в 926 році тунгуського царства Бохай киданським ватажком Іла-Абугі, що проголосив себе імператором киданів та підкорив ряд сусідніх територій.

¹⁷ Гао-цзу (296–155 рр. до н.е.) – засновник китайської династії Хань.

¹⁸ Тут згадуються антиконфуціанські репресії, що здійснювалися імператором Цинь Ши-хуаном (259–210 рр. до н.е.).

¹⁹ Цими назвами Масакадо і його оточення намагаються відтворити простір столиці Хейанкьо (нині Кіото) і змінюють назви селищ поблизу нової столиці на назви селищ, що оточують Хейанкьо.

²⁰ Тобто імператор Судзаку (рр. пр. 930–946), якого тут названо «попередній государ», оскільки Масакадо – «новий государ».

²¹ Сім великих храмів Південної столиці – Нара, тобто Тогайдзі, Кофукудзі, Сайдайдзі, Гангодзі, Дайандзі, Якусідзі, Хорюдзі.

²² Про які саме божества йдеться, невідомо.

²³ Коку – міра виміру сипучих речовин – рису тощо. 1 коку дорівнює приблизно 180 л.

²⁴ Між першою та п'ятою годинами дня.

²⁵ Чи-ю – велетні, що билися з Хуанді, і відношення до оповіді про перемогу Гао-цзу над чарівним змієм не мають. У коментарі до «Цзо чжуань» згадується про порівняння нищої людини з китом, що здатний проковтнути країну, але не як слова Чу-цзи.

²⁶ Згаданий епізод є в «Історичних записках» Сима Цяня. «[Згодом] У-ван захворів... Чжоугун молився про відвернення біди, пропонуючи себе у жертву та виявляючи готовність [вмерти] за вана» («Чжоу бень цзі» – «Основні записи Чжоу»).

²⁷ Можливо, помилка переписувача і мова йде про землю Сімоса.

²⁸ Чу – царство у Південному Китаї в епохи Чуньцю («Весни та осені», 722–481 рр. до н.е.) та Чжаньго («Воюючі царства», 481–212 рр. до н.е.).

²⁹ Ані Цзи Фань, ані Янь Ю, якого в тексті називають ще Лі Лао, ані місцевість Пейшуньдай не піддаються ідентифікації.

³⁰ Плем'я велетнів чи-ю, що билися із Жовтим імператором – Хуанді – на рівнині Чжоулу, згадується в китайських міфах.

³¹ Помилка коментатора. Чжу Юнь – конфуціанець, придворний імператора Чен-ді (32–7 рр. до н.е.) династії Західна Хань. У «Хань шу» описано випадок, коли Чжу Юнь прохав у імператора меч Чжаньма – «Розтинаючий коня», щоб покарати іншого васала, Чжан Юя, але ж сам був кинутий до в'язниці.

³² Тобто 3 року Тенгьо (940).

³³ Цей вислів – цитата з «Бесід та суджень» Конфуція (глава «Вей Лін Гун»).

³⁴ Помилка коментатора. Місцевість Баньцюань – місце бою Янь-ді та Хуан-ді, персонажів китайських міфів, і згадується не в «Історії Хань» («Хань шу»), а в «Історичних записках» («Ши цзі») Сима Цяня; відношення до Гао-цзу не має.

³⁵ Тобто тому, хто здолає Масакадо, обіцяно четвертий чи п'ятий придворний ранг. Воєначальники Масакадо – Фудзівара-но Харумоті та Окійо-но Оокімі.

³⁶ Донос Цунемото, в котрому він звинуватив Масакадо та Окійо-но Оокімі в заколоті (див. розділ 12).

³⁷ Тай-кан (рр. пр. 1994–1982 до н.е.) – правитель із династії Ся. Надмірно полюбив розваги, закинув державні справи й був вигнаний. Сюань-ван (рр. пр. 827–782 до н.е.) – син Лі-вана, імператора династії Чжоу. Через погане правління батька був вигнаний, але зміг відновити династію.

³⁸ «Шан шу» («Книга сказань») – інша назва для «Шу цзін» («Канон історії») – одного з канонічних конфуціанських текстів.

³⁹ Мається на увазі вірш «Царське полювання» з розділу «Малі оди» «Книги пісень» («Ши цзін», II, III, 5).

⁴⁰ Незрозуміло, чи датує цей запис попередній уривок про посмертну долю Масакадо, чи відноситься до наступного уривка.